

Od tradice k technologii: citační analýza a proměny práce s judikaturou*

From Tradition to Technology: Citation Analysis and Changes in How We Use Case Law

Ondřej Kadlec**

Abstrakt

Dostupná judikatura je dnes již natolik početná a komplexní, že jí lze tradičními právními metodami porozumět jen s obtížemi. Krize stávajícího přístupu nutně vytváří poptávku po přístupech nových. Jedním z takových přístupů je citační či síťová analýza, což je metoda umožňující zkoumat pomocí informační technologie frekvence a schémata citací obsažených v odůvodnění soudních rozhodnutí. Cílem tohoto článku je zamyslet se nad zapojením citační analýzy a jiných metod využívajících možností informačních technologií do právní analýzy judikatury. Článek předkládá dvě hlavní teze. Za prvé, jelikož právní význam citace předchozího rozhodnutí se může podstatně lišit podle účelu použití odkazovaného rozhodnutí, plošná analýza citací provedená bez ohledu na jejich kontext nemusí fungování některých právních konceptů v praxi zachytit. Jediný způsob, jak zajistit, aby zjištění citační analýzy bylo jak přesné, tak právně zajímavé, spočívá v alespoň určitém zohlednění kontextu. Za druhé, jakkoliv citační analýza a jiné metody využívající informační technologie mohou představovat jeden ze základních – či dokonce dnes již nezbytných – nástrojů umožňujících se v mase soudních rozhodnutí zorientovat, zapojování těchto metod do právní praxe může proměnit hlavní principy, na základě kterých právo a judikatura fungují.

Klíčová slova

Judikatura; digitalizace; soudy; citační analýza; Nejvyšší soud; Ústavní soud; Nejvyšší správní soud; normativní síla judikatury; metodologie práva; proměny práva.

Abstract

Using traditional legal methods, it is increasingly difficult to understand the complex and expanding body of case law. This crisis of the traditional legal approach has led to a demand for new methods, one of which is citation or network analysis, an information technology-based method for examining the frequencies and patterns of citations used in judicial decisions. This article explores the potential of citation analysis and other digital methods for scrutinising case law. The paper presents two main arguments. First, since the legal meaning of a citation can vary significantly depending on the purpose for which a cited decision is used, analyzing citations without context may yield inaccurate or uninteresting insights into the content and function of the case law. The only way how citation

* Vytvoření tohoto článku podpořila Evropská výzkumná rada (grant č. 101002660-INFINITY-ERC-2020-COG).

** JUDr. Ondřej Kadlec, J.D., MPhil, Ph.D., Ústav pro otázky soudnictví, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno; Právnická fakulta, Oxfordská univerzita, Velká Británie / Judicial Studies Institute, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic; Faculty of Law, University of Oxford, Great Britain / E-mail: Ondrej.Kadlec@law.muni.cz / ORCID: 0000-0001-5164-8673 / Scopus ID: 58001969100

analysis can provide insights that are accurate as well legally meaningful is by considering context of the analysed citations, at least to an extent. Second, while citation analysis and digital methods offer powerful – and today even indispensable – tools for navigating the vast landscape of case law, using these methods may transform the fundamental principles of how the legal system and case law operate.

Keywords

Case Law; Digitization; Courts; Citation Analysis; Supreme Court; Constitutional Court; Supreme Administrative Court; Normative Force of Case Law; Legal Methodology; Transformation of Law.

Úvod

Je tomu již téměř dvacet let, kdy Pavel Holländer varoval před postupně probíhající postmoderní dekonstrukcí právního řádu.¹ Do hlavní role přitom tehdy obsadil soudy a jejich rozhodovací činnost. Kvantitativní, institucionální a kompetenční expanze rozhodovací činnosti soudů podle Holländera změnila soudy v industriální továrny na rozhodnutí, chrlící ročně do veřejného prostoru tisíce rozhodnutí.² V důsledku dochází ke vzniku judikturní „postmoderní masy, v níž už ani odborník není s to se orientovat, resp. vypreparovat relevantní informace.“³ Situace se od doby Holländerovy reflexe nezlepšila. Spíše naopak. Jen v loňském roce Nejvyšší správní soud vydal, a na svém webu téměř okamžitě zveřejnil, 3 959 rozhodnutí, z toho 2 485 rozsudků, Ústavní soud 3 562 rozhodnutí, z toho 153 nálezů, a Nejvyšší soud 5 848 rozhodnutí, z toho 834 rozsudků.⁴ Po zhruba tisícovce meritorních rozhodnutí do českého právního prostoru přispěly rovněž oba evropské nadnárodní soudy.⁵ Nově se navíc zavádí systematická publikace i rozhodnutí všech okresních, krajských a vrchních soudů.⁶ Snad ještě více než před dvaceti lety tedy i dnes platí, že normativní právní prostředí se stává natolik komplexní, že mu již lze tradičními právními metodami porozumět jen s obtížemi. Ještě aktuálnější tak je Holländerovo varování, že základní předpoklady určité elementární srozumitelnosti a stability práva jsou postupně nahrazovány jeho dekonstrukcí, fragmentací a ztrátou schopnosti postihnout celek.⁷

¹ HOLLÄNDER, P. Kolaps „soudcovského státu“: Běží odpočítávání? In: *Dělba soudní moci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.

² Ibid, s. 32.

³ Citace z jeho pozdějšího textu v závěru navazujícího na text z roku 2004. Viz HOLLÄNDER, P. Odůvodňování soudních rozhodnutí v České republice. In: *Odůvodnění soudního rozhodnutí*. Praha: Univerzita Karlova, 2011, s. 270. Viz také BOBEK, M. Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyšších a ústavních soudů. *Právní rozhledy*. 2006, roč. 15, č. 22; nebo (ve vztahu k právnímu řádu jako celku) KALENSKÁ, R. V Česku panuje iluze, že lze vše regulovat zákony, říká o právní džungli Baxa. *Český rozhlas* [online]. 24. 6. 2015 [cit. 19. 2. 2023]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/v-cesku-panuje-iluze-ze-lze-vse-regulovat-zakony-rika-o-pravni-dzungli-baxa-6542421>

⁴ Údaje za rok 2022 z databází dostupných na stránkách jednotlivých soudů.

⁵ Viz databáze rozhodnutí dostupné na stránkách obou soudů.

⁶ Viz § 118a zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, nově vložený do zákona novelou 218/2021 Sb., s účinností od 1. 7. 2022. Více k této změně viz PASEKOVÁ, E. Přehledně: Jak se od ledna rozšíří zveřejňování soudních rozhodnutí? *Česká justice* [online]. 29. 12. 2022 [cit. 19. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2022/12/prehledne-jak-se-od-ledna-rozsiri-zverejnovani-soudnich-rozhodnuti/>

⁷ Viz HOLLÄNDER, 2011, op. cit., a HOLLÄNDER, 2004, op. cit.

Krise stávajícího přístupu nutně vytváří poptávku po přístupech nových. Jedním z takových nových přístupů je citační či síťová analýza judikatury, což je metoda umožňující zkoumat pomocí informačních technologií frekvence a schémata citací obsažených v soudních rozhodnutích. Výhoda této metody spočívá právě v tom, že na rozdíl od tradiční právní metody zaměřující se na individuální rozhodnutí citační analýza umožňuje zanalyzovat nepoměrně větší množství soudních rozhodnutí a postmoderní masu popisovanou Holländerem tak uchopit a uspořádat v rámci jednoho celku. Další výhodou citační analýzy může být, že je schopná zachytit dynamický vývoj právního prostředí v čase, stejně jako to, že pomocí modelu sítě umožňuje lépe zachytit vztahy mezi jednotlivými rozhodnutími či soudy.⁸ To pak lépe odpovídá moderní představě o soudním dialogu, ve kterém nikdo nemá ohledně řešení právních otázek nutně poslední slovo, ve kterém nižší soudy mohou ovlivňovat to, jak rozhodují soudy vyšší, a ve kterém více než na tom, co přesně je obsažené v určitém rozhodnutí, záleží na tom, jak s konkrétním rozhodnutím praxe následně nakládá a jak ho interpretuje.⁹

Cílem tohoto článku je se nad možnostmi citační analýzy judikatury zamyslet, a to na pozadí knihy, která k tomuto tématu nedávno vyšla pera týmu z Ústavu práva a technologií z brněnské právnické fakulty.¹⁰ Jakkoli uvedená publikace i metoda citační analýzy jako taková přináší mnoho zajímavých témat k diskuzi, v tomto textu se zaměřím na téma jediné, z mého pohledu pro možnosti uplatnění citační analýzy v právu zcela klíčové, totiž téma týkající se vzájemného dotyku a prolínání metody citační analýzy s metodami, které jsou považované za klasicky právní. Tento vztah mě přitom bude zajímat na dvou úrovních. Bude mě zajímat jednak jeho mikroúroveň, tedy otázka právního významu individuální citace – co to znamená z pohledu práva, jestliže soudní rozhodnutí odkazuje na jiné, dříve vydané soudní rozhodnutí – a jednak jeho makroúroveň, tedy jaký je vlastně vztah citační analýzy k tradičním právním metodám z pohledu metodologického.

V článku prezentuji dva hlavní argumenty. Za prvé, základní výzva citační analýzy podle mě spočívá v tom, jak získat touto metodou poznatky, které jsou jak přesné, tak právně zajímavé, tedy jak zjištěním o citacích dát smysluplný právní význam. Mnohé právní koncepty týkající se používání judikatury jsou citlivé k detailu konkrétní situace a k účelu, za kterým dané rozhodnutí má být v rozhodnutí použité – tedy ke kontextu.¹¹ Plošná analýza provedená bez zohlednění okolního kontextu přitom není schopná přesně tyto právní jevy postihnout. Jediný způsob, jak tyto jevy zachytit, spočívá v alespoň určitém zohlednění kontextu při vybírání analyzovaného vzorku rozhodnutí nebo při konceptualizaci právního významu citace. Bez kontextu hrozí, že získaná čísla jsou přesná, ale právně bezvýznamná. Druhý

⁸ K uchopení práva skrze model sítě namísto tradičního modelu pyramid viz OST, F., KERCHOVE, M. van de. *De la pyramide au réseau? Pour une théorie dialectique du droit*. Bruxelles: Presses de l'Université Saint-Louis, 2002. K mentální přeměně od soustředění se na objekty k soustředění se na vztahy mezi nimi literárně viz DOUŠEK, F. *Hejno bez ptáků*. Praha: Toito, 2012.

⁹ Srov. KYSELA, J. Mění se struktura právního řádu a jeho atributy. *Eric Stein Working Papers*. 2009, č. 1; VENZKE, I. *How Interpretation Makes International Law: On Semantic Change and Normative Twists*. Oxford: OUP, 2012. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199657674.001.0001>

¹⁰ HARAŠTA, J., SMEJKALOVÁ, T., NOVOTNÁ, T., ŠAVELKA, J., POLČÁK, R., KASL, F., LOUTOCKÝ, P., MÍŠEK, J. *Citační analýza judikatury*. Praha: Wolters Kluwer, 2021 (dále „Citační analýza judikatury“).

¹¹ Viz MACCORMICK, N., SUMMERS, R. (eds.). *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. London: Routledge, 1997, především kapitoly 13 a 14, ukazující, jak různě lze předchozí rozhodnutí v dalším rozhodování použít.

argument článku spočívá v tom, že potenciál či dokonce již dnešní role počítačových metod založených na principech citační analýzy vysoce přesahuje prostý popis práva. Jakkoliv nedochází k nahrazení metod, které jsou považované za klasicky právní, způsob práce s judikaturou v právní praxi je postupně doplňován a přizpůsobován počítačovým analytickým metodám, jejichž využití je při práci s judikaturou nově nejen možné, ale dokonce i nutné. Citační analýza a jí podobné metody mohou představovat jeden ze základních nástrojů, který nám může umožnit porozumět dnes již tradičními metodami těžko uchopitelné mase soudních rozhodnutí. To ovšem zároveň může přinést proměnu principů, na základě kterých judikatura, respektive celé právo funguje.

Následující text jsem rozčlenil do tří částí. První část se věnuje otázce významu citace předchozího soudního rozhodnutí v obecné, konceptuální rovině. Druhá část tuto otázku dále rozebírá na pozadí jednoho ze zjištění autorů diskutované monografie týkajícího se působení faktorů ovlivňujících normativní hodnotu judikatury. Závěrečná třetí část pak uzavírá úvahami nad tím, jaký vztah má citační analýza a jí příbuzné počítačové zpracování judikatury vůči právu a právní praxi.

1 Význam citace soudního rozhodnutí: mezi přesností a (právní) zajímavostí

Klíčová otázka stojící v jádru citační analýzy judikatury se týká významu citace předchozího rozhodnutí. Co to znamená, z pohledu role judikatury v právním systému, jestliže soudní rozhodnutí odkazuje na jiné, dříve vydané soudní rozhodnutí? Co z toho můžeme vyčíst za *právně* zajímavou informaci? Zodpovězení této otázky je stěžejní pro to, abychom mohli vůbec nějak smysluplně interpretovat a porovnávat čísla a vzorce týkající se citací, tedy třeba takových údajů, že počet citací obsažených v rozhodnutí se během posledních dekad zvyšuje, nebo to, že některá rozhodnutí jsou citována více než ostatní. Co takové informace právníkovi mohou říct?

Postoj autorů, kteří se této otázce věnují v první části knihy zabývající se teoretickými východisky citační analýzy, se zdá být celkem skeptický. Autoři uvádějí, že na rozdíl od precedenčních systémů ve kterých na základě povinnosti následovat předchozí rozhodnutí lze učinit zkratku mezi použitím předchozího rozhodnutí a jeho precedenční hodnotou, v kontinentálních právních systémech, kde judikatura soudce striktně nezavazuje, takto uvažovat nelze.¹² Judikaturu může totiž soud na kontinentu v soudním rozhodnutí citovat z mnoha různých důvodů, přičemž ne vždy to nutně znamená, že citované rozhodnutí mělo na výsledek sporu nějaký vliv. Samotná informace o tom, že soud ve svém rozhodnutí citoval nějaké předchozí rozhodnutí, nám neřekne nic o tom, zda soud předchozí rozhodnutí následoval, anebo ho následovat naopak odmítl, zda rozhodnutí mělo vliv na výsledek, anebo tam bylo spíše pro ilustraci či doplnění, anebo dokonce ani zda soudce předchozí rozhodnutí četl a věděl přesně, co se v něm píše. Vedení těmito úvahami, autoři dospívají k závěru, že „[č]istá informace o tom, zda je rozhodnutí citováno (aniž bychom měli další informace o tom, jak přesně

¹² Viz Citační analýza judikatury, s. 2–3, 21, 229. Srovnej však s. 153, kde autoři naopak tvrdí, že i v angloamerických systémech zjednodušit význam citace není jednoduché.

se s daným rozhodnutím zachází), má tedy relativně omezený význam“.¹³ Na základě toho následně navrhnou význam citace předchozího rozhodnutí chápat pomocí tzv. konceptu optimální relevance. Podle tohoto konceptu „soudce bude používat odkazy na dřívější rozhodnutí, pokud mu taková aktivita přinese výsledky, které potřebuje, a k takovému odkazování bude používat ta soudní rozhodnutí, která získá s vynutím minimálního úsilí a která při naplnění jeho účelu přinesou ten nejlepší výsledek, tedy zvýšení kvality odůvodnění jeho rozhodnutí.“¹⁴ Jinými slovy, citaci lze chápat jako informaci o tom, že odkaz na dané rozhodnutí daný soudce v daném kontextu považoval z nějakého důvodu za relevantní.¹⁵

Na přístupu autorů je cosi intelektuálně přitažlivého a poctivého. Zvěstovatelé nových metod často mají tendenci představované metody přeceňovat a nedostatečně rozebírat jejich slabiny a limity.¹⁶ V tomto jsou autoři skutečnou pozitivní deviací.¹⁷ Skutečnost, že soud odkázal na předchozí rozhodnutí, toho vskutku o tom, jak citované rozhodnutí v dané věci ovlivnilo interpretaci práva, moc neříká. Ba co víc, předchozí rozhodnutí nemusí být citováno ani za účelem interpretace práva, ale například proto, aby se v odůvodnění podepřela skutečnost týkající se správného úhlu, pod kterým určitý typ radaru měří rychlost,¹⁸ to, že se stejný účastník na soud již v minulosti obrátil s mnoha zjevně bezdůvodnými návrhy,¹⁹ anebo to, že praxe nižších nebo obecných soudů není jednotná.²⁰

Stejně podle mě platí i v systémech common law. Jakkoliv je pravdou, že v těchto systémech jsou některá předchozí rozhodnutí závazná a soud má povinnost je následovat, z pohledu citační analýzy je důležité, že uvedené neplatí nutně naopak: i v common law ne každé rozhodnutí, na které soudy odkazují, je právně závazné (například v USA citace precedentu vydaného soudem z jiného federálního obvodu nebo z jiného státu),²¹ stejně jako ne každé rozhodnutí tam citované se nutně týká otázek interpretace práva.²² Obdobně podle mě neplatí ani autory předpokládaný rozdíl mezi oběma právními systémy druhým směrem, tedy že v kontinentálních systémech nemá soud v některých případech právem danou povinnost předchozí rozhodnutí následovat, a že tedy v nich „bude soudce jen těžko volit jako argumentační nástroje pro své rozhodnutí takové dřívější rozhodnutí, se kterým zásadně nesouhlasí nebo jej

¹³ Citační analýza judikatury, s. 141.

¹⁴ Citační analýza judikatury, s. 48. Viz také s. 38–39, 52, 145, 156.

¹⁵ Citační analýza judikatury, s. 5, 22, 52.

¹⁶ Na řadu takových studií aplikujících citační analýzu autoři v knize odkazují a přesvědčivě je kritizují. Viz např. s. 21.

¹⁷ Viz Citační analýza judikatury, s. 138–140, 154, 194–195, 212, opakovaně zdůrazňující limity popisované metody.

¹⁸ Rozsudek NSS ze dne 26. 8. 2021, č. j. 3 As 279/2019-33, odst. 28.

¹⁹ Usnesení NSS ze dne 29. 4. 2015, č. j. 8 Ads 39/2015-12, odst. 13; nebo usnesení NSS ze dne 4. 9. 2018, č. j. 2 As 292/2018-18, odst. 4.

²⁰ Viz např. nálezy ÚS ze dne 20. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 566/05 (N 170/42 SbNU 455), a ze dne 11. 9. 2009, sp. zn. IV. ÚS 738/09 (N 201/54 SbNU 497). Viz také Citační analýza judikatury, s. 176, 231, kde autoři hovoří o tom, že vrcholné soudy mohou odkazovat na předchozí praxi „neprecedentním“ způsobem v rámci popisu rozhodovací praxe (nižších či obecných) soudů.

²¹ Viz ORR LARSEN, A. Factual Precedents. *University of Pennsylvania Law Review*. 2013, roč. 162, č. 1.

²² Viz GARNER, B. a kol. *The Law of Judicial Precedent*. St. Paul: Thomson Reuters, 2016, s. 164–172, 724–728.

z jiných důvodů nepovažuje za přesvědčivé.“²³ Stačí vzpomenout na povzdechy některých soudců²⁴ či senátů²⁵ českých vrcholných soudů lamentujících nad tím, že musí následovat rozhodnutí velkého senátu, ač s ním nesouhlasí – povinnost, která je z pohledu malých senátů navíc formalizovaná v zákoně.²⁶ Ostatně alespoň občasné následování předchozího rozhodnutí právě v situaci, kdy s ním soudce nesouhlasí či kdy by sám danou právní otázku posoudil jinak, stojí v jádru jakéhokoliv normativního působení judikatury, na kontinentě i v zemích common law.²⁷ V tomto smyslu tedy z pohledu možností citační analýzy mezi oběma systémy podle mě pojmový rozdíl není. V obou systémech poctivě zodpovězení otázky týkající se právního významu citace nutně nemůže zajít dál než autory konstruovaný koncept optimální relevance: je to informace o tom, že soudce z nějakého důvodu považoval odkaz na předchozí rozhodnutí v odůvodnění svého rozhodnutí za účelný.

Jakkoli je koncept optimální relevance poctivý a přesný, jeho nevýhodou je jistá mezera mezi získanými daty na straně jedné a z nich dovozovaných právně-relevantních poznatků na straně druhé. Jestliže totiž zachycujeme citace, u nichž netušíme, jaký byl jejich účel – zda následování předchozího rozhodnutí, jeho zmínka na okraj, nebo dokonce pouze sdělení nějaké informace netýkající se interpretace práva – závěrů, kterých můžeme z citačních dat dovozovat o používání judikatury v právní argumentaci, je minimálně. Skeptický přístup tedy přináší přesná čísla, která nejsou, alespoň z právního pohledu, zase tak zajímavá.

V tento moment ovšem přichází do hry druhý možný přístup, který je ohledně propojení citačních dat a právních konceptů optimističtější a který prostupuje třetí částí komentované monografie prezentující výsledky citační analýzy provedené na všech rozhodnutích vydaných třemi českými vrcholnými soudy za posledních přibližně třicet let.²⁸ V této části autoři uvádějí, že „citaci soudního rozhodnutí v soudním rozhodnutí je vlastně možné považovat za určitou,

²³ Citační analýza judikatury, s. 229.

²⁴ Viz např. nálezn ÚS ze dne 21. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 34/06 (N 201/47 SbNU 597), odst. 30, ve kterém se soudce zpravodaj podřídil dva roky starému stanovisku pléna, se kterým v době jeho vydání nesouhlasil. Svůj postup přitom doprovodil touto mentální výhradou: „V plenárním stanovisku – k němuž sice soudce zpravodaj v této věci zaujal odlišné stanovisko, avšak pro futuro je názorem pléna Ústavního soudu vázán – se Ústavní soud vyjádřil k rozhodovací praxi Nejvyššího soudu a přijal jeho ustálenou judikaturu stojící na názoru...“

²⁵ Např. rozsudek NSS ze dne 26. 1. 2017, č. j. 5 As 104/2013–61, ve kterém pátý senát následuje závěry rozšířeného senátu, byť „s nimi nesouhlasí a naopak se ztotožňuje s odlišným stanoviskem uplatněným v dané věci třemi členy rozšířeného senátu“. Jakkoliv pátý senát tento nesouhlas vyjádřil v téže věci po vrácení věci rozšířeným senátem, NSS vykládá § 17 s. ř. s. tak, že pokud po rozhodnutí rozšířeného senátu malý senát zastává opačný názor pouze na základě argumentů, které již rozšířený senát odmítl, je malý senát právním názorem rozšířeného senátu striktně vázán s tím, že věc do rozšířeného senátu již ani nemůže předložit. Viz usnesení rozšířeného senátu NSS ze dne 23. 4. 2013, č. j. 7 As 88/2011–13, body 22 a 25. Viz také vyjádření soudce NSS, podle kterého „Ačkoliv ostatní soudci s některými rozhodnutími rozšířeného senátu nesouhlasí, mezi soudci je k rozhodnutím rozšířeného senátu obrovská loajalita. Spousta lidí sklopne ruce a řekne ‚holt to řekl RS‘.“ Citováno v KADLEC, O. *Role velkých senátů v rozhodování vrcholných soudů České republiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 131, kde lze nelézt i další příklady, kdy soudci následují rozhodnutí, se kterými nesouhlasí.

²⁶ Viz § 17 s. ř. s.; § 23 zákona o ÚS; § 20 odst. 1 zákona o soudech a soudcích. Více k tomu viz publikaci citovanou v předchozí poznámce.

²⁷ Srov. SCHAUER, F. *Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2012, kap. 4. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvj2x3k>

²⁸ NSS je pochopitelně sledovaný až od jeho vzniku v roce 2003.

i když hrubou operacionalizací praxe stare decisis“;²⁹ anebo že „vyšší množství citací bychom (ač s řadou omezení) mohli považovat za ukazatel, který vypovídá o tom, nakolik má takto citované rozhodnutí kapacitu ovlivňovat další soudní rozhodnutí...“³⁰ Na základě tohoto následně dovozují z počtu citací několik závěrů, mimo jiné třeba to, že zjištění o tom, že soudci do svých rozhodnutí umísťují v průběhu času stále rostoucí počet odkazů na dřívější rozhodnutí ukazuje, že si „česká právní praxe postupně vytváří představu o vyšší normativní hodnotě soudních rozhodnutí“³¹ anebo třeba to, že jelikož nejčastěji citovanými rozhodnutími jsou nemeritorní usnesení trojčlenných senátů, okolnosti, o kterých právní teorie má za to, že přispívají k vyšší normativní hodnotě rozhodnutí – třeba to, že se jedná o rozhodnutí velkého senátu či o nález, a nikoliv usnesení – v praxi nemají na používání předchozích rozhodnutí vliv.³² Jakkoli tyto závěry jsou mimořádně zajímavé, nutně se nabízí otázka, nakolik jsou souladné s předchozím, poměrně skeptickým přístupem v první části knihy. Jak se to stalo, že citace najednou dostávají celkem konkrétní právní význam? A je takováto jejich interpretace přesvědčivá?

Napětí mezi skeptickou úvodní částí a poměrně optimističtějším pojetím v části třetí podle mého názoru dobře ilustruje základní výzvu citační analýzy judikatury – jak získat touto metodou poznatky, které jsou jak přesné, tak právně zajímavé, tedy jak zjištěním o citacích dát smysluplný právní význam. Nástrahy a možnosti řešení této výzvy zkusím podrobněji ukázat právě na jednom ze výše zmíněných závěrů, ke kterému autoři v monografii dochází.

2 K faktorům ovlivňujícím normativní hodnotu judikatury

Právní teorie i právní praxe má tradičně za to, že existují určité faktory ovlivňující normativní sílu právního závěru vysloveného v předchozím rozhodnutí.³³ Typicky, při jinak stejných okolnostech, je závěr vrcholného soudu vyslovený v meritorním rozhodnutí (nálezu či rozsudku) považovaný za silnější než závěr vyslovený v nemeritorním odmítavém usnesení. Podobně rozhodnutí velkého senátu je považované za silnější než rozhodnutí malého senátu, stejně jako je rozhodnutí publikované ve sbírce považované za silnější než takové, které tam není nebo dokonce jehož publikaci soudci hlasováním zavrhlí. Přítomnost

²⁹ Citační analýza judikatury, s. 155. Viz také s. 194. Jak přesně autoři rozumí pojmu *stare decisis* či jeho překladu „setrvat na rozhodnutém“ – pojmu, který prostupuje celou část III publikace – bohužel v knize nevysvětlují, a to i přesto, že v teoretické části I kritizují, že v české literatuře autoři volí každý jinou terminologii pro vyjádření role dřívějších rozhodnutí (faktická precedenční závaznost, argumentační závaznost, diskurzivní závaznost, normativní závaznost, kvaziprecedenat atp.) (viz s. 15–29). Je otázkou, jestli *stare decisis* rozumět tak, jak je tento pojem používán v angloamerickém prostředí, odkud tento termín pochází, tedy jako závaznosti určitých rozhodnutí v dalších skutkově obdobných věcech, nebo jako jakékoli relevanci předchozího rozhodnutí pro další rozhodování, anebo ještě třeba jinak.

³⁰ Citační analýza judikatury, s. 194.

³¹ Citační analýza judikatury, s. 170. Viz také s. 168–9, 192.

³² Citační analýza judikatury, s. 203.

³³ Viz BOBEK, M., KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vyd. Praha: Auditorium, 2013, s. 120–126; PECZENIK, A. The Binding Force of Precedent. In: MACCORMICK, N., SUMMERS, R. (eds.). *Interpreting Precedents: a Comparative Study*. Aldershot: Ashgate, 1997, s. 461–479; v českém kontextu pak KÜHN, Z. Nová koncepce normativity judikatury obecného soudnictví na pozadí rozhodnutí Ústavního soudu. *Právní rozhledy*. 2001, roč. 9, č. 6, s. 265–270.

uvedených faktorů neznámá, že dané rozhodnutí musí být nutně následované. Má ale mít obecně za důsledek to, že závěrům, ke kterým soud dospěl v daném rozhodnutí, se následně v právní argumentaci přikládá vyšší váha.³⁴

Autoři diskutované monografie roli těchto faktorů zpochybňují.³⁵ K tomuto přitom docházejí na základě pozorování, že většina nejčastěji citovaných rozhodnutí v judikatuře českých vrcholných soudů jsou nemeritorní rozhodnutí (usnesení), která jsou navíc vydaná řadovými tříčlennými senáty. Tento výsledek, který považují za zarážející,³⁶ podle nich ukazuje, že „[n]ormativní hodnota rozhodnutí přímo závislá na výše zmiňovaných faktorech se schopností a priori ovlivňovat určitou míru povinnosti použít rozhodnutí v dalším rozhodování, je tak zřejmě spíše zbožným přáním teoretiků (anebo soudů samotných) než skutečnou praxí.“³⁷

Tento názor nepovažuji za přesvědčivý. Domnívám se, že uvedené faktory relevantní jsou, a to, že autoři dospěli k opačnému závěru, ukazuje spíše na limity použité metodologie než na to, jak v praxi funguje judikatura. Základní problém podle mě tkví v tom, že právní koncepty (zde koncept normativní síly judikatury), jejichž použití je citlivé ke kontextu konkrétní situace, lze jen obtížně zkoumat způsobem, který kontext úmyslně nezohledňuje.

Jak uvedeno výše, normativní síla předchozího rozhodnutí, tak jak o ní hovoří právní teorie, má reflektovat jakousi váhu závěru, který předchozí rozhodnutí vyslovilo, tj. nakolik je to silný důvod v budoucích právních disputacích. Působení této vyšší normativní síly se v praxi může projevovat více způsoby. Typicky podle teorie by soudce měl dané faktory uvažovat v případě, že zvažuje, že by se z nějakého důvodu odchýlil od předchozí judikatury.³⁸ Jestliže předchozí judikatura je například plenární a meritorní, důvody pro odchýlení by měly být pádnější, než jestliže jde o judikaturu malého senátu či nemeritorní usnesení, kterým se soud rozhodl věcí nezabývat.³⁹ Další situací, ve které by měl soud normativní faktory v praxi uvažovat, je situace, kdy soud čelí rozporné předchozí judikatuře a musí zvolit, které z předchozích rozhodnutí bude následovat. V takové situaci teorie předvídá, a v jednotlivých případech pozorujeme,⁴⁰ že to, kdo a v jaké formě předchozí rozhodnutí vydal, je pro vyřešení rozporu relevantní okolnost. Společná podstata těchto popisovaných situací je, že se vždy jedná o situaci určitého „normativního sporu“ mezi argumenty, tedy o situaci, ve které není jasné, zda určité předchozí rozhodnutí následovat, či se od něj odchýlit.⁴¹ V takových situacích vzniká soudci potřeba hlouběji zkoumat normativní hodnotu relevantní judikatury, tedy za jak silný

³⁴ Viz díla citovaná v předchozí poznámce pod čarou.

³⁵ Citační analýza judikatury, s. 203. Citují přitom mj. první dvě z děl citovaných v předchozí poznámce pod čarou.

³⁶ Ibid.

³⁷ Citační analýza judikatury, s. 229.

³⁸ Viz např. BOBEK, KÜHN a kol., op. cit., s. 120.

³⁹ Viz ibid., s. 120–121.

⁴⁰ Viz např. rozsudek NSS ze dne 29. 9. 2010, č. j. 1 As 77/2010–95; náleze ÚS ze dne 13. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 301/05 (N 190/47 SbNU 465), odst. 87–92.

⁴¹ Viz BOBEK, KÜHN a kol., op. cit., s. 120, kde autoři zmiňují, že „[p]ři otevřeném posuzování možnosti nahrazení právního názoru právním názorem novým bude český soudce pravidelně zvažovat zejména následující faktory, které lze označit též jako faktory ovlivňující normativní sílu právního názoru obsaženého v judikatuře“ [zvýraznění přidáno].

argument názory plynoucí z předchozího rozhodnutí má považovat a jak pádné tedy potřebuje důvody k tomu, aby se od něj případně mohl odchýlit.

Síla předchozího rozhodnutí naopak v praxi *nebude* relevantní, a tedy ani pozorovatelná, v situacích, kdy má citace předchozího rozhodnutí podepřít závěr, který není v daném případě nikterak kontroverzní. Závěr, který chce soudce odkazem na judikaturu podepřít, může být třeba zcela triviální a široce akceptovatelný, přičemž soudce nemusí spatřovat jediný důvod se od něj odchýlovat. V takovýchto situacích „nízké normativní potřeby“, kterých je v praxi naprostá většina, je přesná velikost normativní síly rozhodnutí, o které soud svoje tvrzení opře, *pro daný argumentační účel* irelevantní. Příkladem takovýchto situací jsou právě ty situace, se kterými autoři spojují nejcitovanější rozhodnutí – tedy například to, že Ústavní soud cituje předchozí rozhodnutí za účelem vysvětlení, že Ústavní soud nemá plnit roli čtvrté instance, nebo to, když Nejvyšší správní soud určitým rozhodnutím odvodňuje, že smyslem správního soudnictví je poskytovat ochranu veřejným subjektivním právům.⁴² V souladu s konceptem optimální relevance je v takovýchto situacích možné citovat zastupitelně téměř jakékoliv rozhodnutí bez ohledu na to, kdo a v jaké formě ho vydal. To ovšem neznamená, že normativní faktory jsou pro používání předchozích rozhodnutí *obecně* irelevantní. Pouze to znamená, že vyšší normativní síla rozhodnutí nebude v praxi pozorovatelná vždy, ale pouze v určitém specifickém kontextu, ve kterém je tento parametr relevantní, tedy v situaci, kterou jsem výše označil (pro nedostatek lepšího pojmu) jako situaci „normativního sporu“.⁴³

Diskutovaný příklad podle mě umožňuje učinit dvě obecnější pozorování. Za prvé, citační analýza provedená na základě konceptu optimální relevance aplikovaného na veškerá rozhodnutí určitého soudu nemusí být schopna některé právní koncepty postihnout. Taková analýza totiž veškeré možné účely a způsoby použití předchozí judikatury záměrně zplošťuje do jediné kategorie – relevance. Problém s tímto postupem je, že mnohé právní koncepty týkající se používání judikatury jsou citlivé k detailu konkrétní situace a k účelu, za kterým dané rozhodnutí má být v rozhodnutí použité – tedy ke kontextu dané situace.⁴⁴ Důsledkem je, že plošná kvantitativní citační analýza operující s jednou kategorií relevance není schopná postihnout jevy, které se mají projevat pouze v určitém kontextu či v určitých účelech použití předchozí judikatury.

Za druhé, jediný způsob, jak popisované právní jevy postihnout, je v citační analýze zohlednit kontext. První krok k takovému zohlednění spočívá v přesném formulování očekávání,

⁴² Citační analýza judikatury, s. 202–206.

⁴³ Podobně to ostatně funguje i s ústavou a ústavními zákony ve vztahu k obyčejným zákonům. Vyšší normativní síla prvního je relevantní a v praxi pozorovatelná pouze v případech, kdy existuje střet či napětí mezi ústavou a zákonem, který je potřeba interpretací či pravidlem aplikační přednosti vyřešit. V naprosté většině případů ovšem zůstává tato hierarchie nepozorovatelná a pro řešení daných případů nerozhodná, protože zákon je v dané věci považovaný za souladný s ústavou. V tomto se normativní síla určitého zdroje práva chová podobně jako člověk nebo most – jejich síla se pozná a je relevantní až v situaci zatížení, tedy v situaci, kdy síla může mít vliv na to, jak daná situace dopadne; v jiných situacích rozdílná síla zůstává navenek nepozorovatelná, implicitní a pro výsledek v konkrétní věci irelevantní.

⁴⁴ Viz MARSHALL, G. What is Binding in a Precedent. In: MACCORMICK, N., SUMMERS, R. (eds.). *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. London: Routledge, 1997; PECZENIK, 1997, op. cit., oba popisující různé dimenze různých způsobů použití předchozího rozhodnutí.

jak by se měl daný právní koncept v citačním prostředí projevovat, tedy v jakých situacích (rozhodnutích) by se měl v právní praxi projevovat a v jakých naopak ne.⁴⁵ Následně jsou pak dvě možnosti, jak postupovat. První je podle daného očekávání vybrat vzorek analyzovaných rozhodnutí a analyzovat jen ten. Ve výše diskutovaném příkladu by například mohlo dávat smysl vybrat rozhodnutí, či ještě lépe pasáže rozhodnutí, ve kterých existuje spor o interpretaci práva a jen tato rozhodnutí podrobit citační analýze.⁴⁶ Právě v nich by se totiž normativní faktory ovlivňující používání judikatury měly projevovat, na rozdíl od datasetu, který je, z kvantitativního pohledu, dominovaný procesními usneseními či zcela rutinními případy. Druhý způsob, jak analýzu obohatit o kontext, může spočívat v tom nepovažovat všechny citace za sobě rovné, ale rozlišovat různé důvody, za kterými dané rozhodnutí bylo v odůvodnění citované a následně zjišťovat, u jakého typu použití předchází judikatury se zkoumaný koncept práce s judikaturou projevuje.⁴⁷

Shrnu-li, citační analýza jako metoda nutně čelí dilematu. Snažíme-li se o zachycení právního významu citace platného napříč soudy, právními systémy a citačními účely, nutně nás to vede k abstraktnímu konceptu jako je třeba právě relevance. Jakkoli takový koncept je poctivý a univerzálně platný, jeho problémem je, že výsledky analýzy provedené na jeho základě mají jen omezený právní význam. Druhá možnost, jak postupovat, je význam citace určit více kontextualizovaně třeba s ohledem na daný právní systém, soudní styl dané instituce, charakter vzorku zkoumaných rozhodnutí nebo zkoumaný právní koncept. Tímto citační analýza sice ztrácí na univerzálnosti a ambici postihnout v uceleném obraze veškeré citační prostředí daného systému, na druhou stranu ovšem vyšší míra detailu s ohledem na konkrétní zkoumaný právně relevantní jev umožní získané výsledky lépe propojit s právem a dodat jim na právně teoretické relevanci. Je to tedy právě kontext, který nám může pomoci určit, zda výsledky citační analýzy, které jsou „překvapivé“, přinášejí nový objev ohledně používání judikatury, anebo nám spíš říkají to, že touto metodou s takto nastaveným designem studie fungování daného konceptu v praxi zkoumat nelze.⁴⁸ Bez kontextu nejsme schopni mezi těmito alternativami vybrat.

Autoři diskutované knihy si jsou popisovaného dilematu samozřejmě dobře vědomi, sami ostatně na více místech uvádí, že jejich cílem je představit metodu a zmapovat celé citační prostředí českých vrcholných soudů s tím, že kvalitativní stránka problému – tedy

⁴⁵ Viz FRANKENREITER, J. Network Analysis and the Use of Precedent in the Case Law of the CJEU – A Reply to Derlén and Lindholm. *German Law Journal*. 2017, roč. 18, č. 3, s. 692. DOI: <https://doi.org/10.1017/S2071832200022112>

⁴⁶ Viz KUPPEVELT, D. van, DIJCK, G. van, SCHAPER, M. Purposes and challenges of legal citation network analysis on case law. In: *Computational Legal Studies*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, s. 271–275, zdůrazňující právě, že část citačního prostředí, která je analyzovaná, by měla být vybrána tak, aby odpovídala zkoumané otázce. Nabízela by se tak například analýza rozhodnutí velkých senátů rozhodujících o judikатурních rozporech či odklonech, ve kterých z povahy věci nastávají situace normativního sporu.

⁴⁷ Takto postupovali například JACOB, M. *Precedents and Case-Based Reasoning in the European Court of Justice: Unfinished Business*. Cambridge: CUP, 2014. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107053762>, nebo KOSAŘ, D., PETROV, J., ŠIPULOVÁ, K., SMEKAL, H., VYHNÁNEK, L., JANOVSÝ, J. *Domestic Judicial Treatment of European Court of Human Rights Case Law: Beyond Compliance*. New York: Routledge, 2020. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429343933>

⁴⁸ KUPPEVELT, DIJCK, SCHAPER, 2020, op. cit.

kontext – je již mimo jejich rámec.⁴⁹ Tento přístup je samozřejmě možný a – vezmeme-li že diskutovaná monografie je u nás první svého druhu – v mnohém i pochopitelný. Nutně však předurčuje, že výsledky analýzy prezentované v knize jsou sice přesné z pohledu citačních dat, jejich význam z pohledu práva však místy není zcela přesvědčivý.

3 Metoda práce s judikaturou v digitální době: stává se kvantita novou normativitou?

Kromě úrovně individuální citace lze o propojení mezi citační analýzou a právem uvažovat i obecněji, z pohledu metodologického. Jestliže jsem přitom v předchozích částech argumentoval, že vzhledem ke zvolenému přístupu byli autoři svými závěry ohledně fungování judikatury místy moc ambiciózní, v této části budu tvrdit opak. Podle mého názoru autoři možnosti uplatnění citační analýzy v právu prezentují zbytečně úzce a bez zohlednění všech důsledků, které automatizované zpracování judikatury může pro fungování práva a právní praxe mít.

Při představování citační a síťové analýzy autoři tyto metody prezentují jako metody, které nám mohou pomoci poznat a popsat systém práva z jiného úhlu a tím přinést jeho lepší porozumění.⁵⁰ S tím lze jednoznačně souhlasit. Informační potenciál těchto metod je obrovský a autoři teoretickým rozebráním klíčových pojmů, stejně jako zkompletováním a zpřístupněním bohatého datasetu, k jeho vytěžení významně přispěli. Přesto se však nelze ubránit dojmu, že potenciál či dokonce již dnešní role počítačových metod založených na principech citační analýzy prostý popis práva vysoce přesahuje. Domnívám se, že kromě popisu lze uvažovat minimálně ještě o dalších dvou způsobech, jak se citační analýza a jí příbuzné metody počítačového zpracování judikatury mohou vůči právu a právní praxi vztahovat.

Za prvé, zapojení počítačových metod do analýzy práva může umožnit efektivnější naplňování principů, o jejichž usilování se tradičně právní praxe snaží. Vztah mezi rozhodnutími byl vždy v jádru toho, jak právníci s judikaturou pracují.⁵¹ Z právního pohledu je důležité, zda určitý závěr určitého rozhodnutí byl následně praxí obecně akceptovaný či dokonce ještě rozšířený, anebo zda naopak ho následná praxe kvalifikovala, ignorovala či dokonce přímo odmítla. Podobně je právní metodě také vlastní snaha o dosahování určité koherence. Interpretace práva má ideálně na veškerou relevantní dosavadní právní praxi navazovat a tvořit s ní smysluplný celek.⁵² V tomto smyslu citační analýza a poznatky, které může generovat, nejsou právu zcela externí, pouze právo popisující z vnějšku, ale částečně i právu interní, tedy se schopností asistovat při zjišťování obsahu práva. Zapojení citační analýzy totiž umožňuje lépe identifikovat právně relevantní kontext daného rozhodnutí, udělat si představu o jeho základních vlastnostech a učinit úsudek o umístění a relevanci

⁴⁹ Citační analýza judikatury, s. 78, 194, 226.

⁵⁰ Viz *ibid.*, s. 2. Viz také s. 69–70.

⁵¹ Viz SHAPIRO, F. Origins of bibliometrics, citation indexing, and citation analysis: The neglected legal literature. *Journal of the American Society for Information Science*. 1992, roč. 43, č. 5, s. 337–339. DOI: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199206\)43:5<337::AID-ASI2>3.0.CO;2-T](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199206)43:5<337::AID-ASI2>3.0.CO;2-T), popisující, jak citační údaje týkající se judikatury byly pro právníky relevantní již před více než sto lety.

⁵² Viz DWORKIN, R. *Law's Empire*. Oxford: Hart Publishing, 1986.

daného rozhodnutí v rámci celé rozhodovací praxe.⁵³ Na principech automatické citační analýzy ostatně dnes již stojí některé, v praxi již nepostradatelné, vyhledávací systémy judikatury. Český systém *Beck-online* například od jisté doby u jednotlivých rozhodnutí zobrazuje, v kolika a v jakých rozhodnutích bylo určité rozhodnutí následně citované a zda těmito citacemi soudy toto rozhodnutí následovaly, či se vůči němu naopak vymezily.⁵⁴ Tyto informace mohou právníkovi umožnit rychlejší identifikaci relevantního rozhodnutí a efektivně určit, zda například určité rozhodnutí je jednorázový exces, anebo se jedná o součást konstantní a akceptované praxe.⁵⁵ Automatická citační analýza tedy nemusí pouze popisovat právní praxi, ale i zasahovat do ní tím, že klasickou právní analýzu činí efektivnější.

Druhý způsob, jak se citační analýza a další počítačové zpracování judikatury mohou k principům fungování práva nad rámec jejich popisu vztahovat, spočívá v jejich změně. Metoda určité činnosti často nemá vliv pouze na to, *jak* něco děláme, ale i na to, *co* vlastně děláme. Každá metoda totiž realitu schematizuje podle svého koncepčního rámce, ať již jsou si toho uživatelé dané metody vědomi či ne.⁵⁶ Změnou metody se proto může změnit i obsah a charakteristika dané činnosti. Digitalizace práce s judikaturou tak může ovlivňovat to, podle jakých principů právo v praxi funguje.⁵⁷ Příklad tohoto jevu nabízejí sami autoři, a to na místě, kde diskutují francouzský zákon, který zakázal práci s daty pocházejícími ze soudního rozhodování.⁵⁸ Autoři zde přitom přesvědčivě vysvětlují možnou legitimitu tohoto zákazu danou tím, že možnost automatizovaného zpracování judikatury činí jednodušší hlídat naplňování právního ideálu konzistence rozhodování jednotlivých soudců, což však v důsledku může vést k vědomému nebo podvědomému potlačování těch složek soudcovského rozhodování, které mají v systému justice a práva jako takového nezastupitelné místo – kreativity a intuice.⁵⁹ Nová možnost daná technologií zde potenciálně mění to, jak právo v praxi funguje.

Podobně by ostatně šlo interpretovat i centrální zjištění celé knihy – tedy, že za posledních třicet let (a hlavně zhruba od počátku nultých let) české vrcholné soudy postupně začaly ve svých rozhodnutích odkazovat na stále více předchozích rozhodnutí. Autoři se původ

⁵³ ŠADL, U., OLSEN, H. Can quantitative methods complement doctrinal legal studies? Using citation network and corpus linguistic analysis to understand international courts. *Leiden Journal of International Law*. 2017, roč. 30, č. 2, s. 349. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0922156517000085>

⁵⁴ Sledované kategorie v daném systému jsou například rozhodnutí, které daný judikát „aplikují a rozvíjí“, které s ním „souhlasí a následují ho“, které ho „neaplikují, ale souhlasí“ nebo které s ním „nesouhlasí a neaplikují ho“. U všech těchto kategorií mimo proklik na dané rozhodnutí jsou uvedené i počty rozhodnutí v dané kategorii.

⁵⁵ Technické zázemí dneska může být považované jako základní podmínka pro fungování judikatury a s ní spojených právních konceptů. Srovnej např. zkušenost s velkými senáty na Slovensku, které ne zcela fungují mimo jiné kvůli absenci databáze umožňující efektivní vyhledávání předchozích rozhodnutí. Viz MATEJOVÁ, J. (Ne)Zájmem o velké senáty na Slovensku? *Jurisprudence*. 2021, č. 5, s. 25, 28.

⁵⁶ FOUCAULT, M. *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Vintage, 1994; LAW, J., RUPPERT, E., SAVAGE, M. The Double Social Life of Methods. *CRESC Working Paper Series*. 2011, č. 95, s. 8. V kontextu práva specificky viz BARTL, M., CEBULAK, P., LAWRENCE, J. Introduction to The Politics of European Legal Research. In: *The Politics of European Legal Research*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2022.

⁵⁷ Srov. KUH, K. Electronically Manufactured Law. *Harvard Journal of Law & Technology*. 2008, roč. 22, č. 1; nebo MARTIN-BARITEAU, F. The Matrix of Law: From Paper, to Word Processing, to Wiki. *Lex Electronica*. 2014, roč. 19, č. 1.

⁵⁸ Viz Citační analýza judikatury, s. 64–66.

⁵⁹ Viz *ibid.*, s. 64.

tohoto jevu, který interpretují jako důkaz toho, že si soudy postupně osvojují zásadu *stare decisis*, nesnaží nějak hlouběji vysvětlit.⁶⁰ Pouze v krátkosti přemítají, že by za ním mohla být generační obměna, konkrétní soudní rozhodnutí nově vymezující roli judikatury anebo třeba odborná publikace *Aplikace práva ve složitých případech* od Zdeňka Kühna, která vyšla v roce 2002 a roli judikatury se podrobně věnuje.⁶¹ Jakkoliv bych nerad podceňoval význam Zdeňka Kühna pro právní praxi, podle mého názoru hlavním faktorem pozorovaného nárůstu počtu citací je zásadní technologická změna, která se za dobu sledovanou autory udála. Oproti 90. letům, kdy se rozhodnutí psala převážně v ruce, diktovala nebo vytvářela na psacím stroji, a kdy se rozhodnutí hledala v knihách, papírových sbírkách nebo po tahácích, co si soudce či jeho kolega za dobu jejich praxe stačili vytvořit, nyní se rozhodnutí píšou na počítači, v textovém editoru, který umožňuje lehce překopírovat celé kusy textu i s citacemi předchozích rozhodnutí, veškerá judikatura je dostupná online a vyhledávání v ní je možné fulltextově z pohodlí kanceláře. Náklady na citaci a vyhledávání relevantního rozhodnutí se tak podstatně snížily, čímž se patrně změnila i implicitní představa o tom, nakolik má soudce s judikaturou v odůvodnění pracovat. O tom, že technologický vývoj by mohl být důležitým faktorem pozorované změny, svědčí i to, že podobný vývoj, jaký autoři pozorují u všech tří českých vrcholných soudů zhruba ve stejném období, probíhá i na jiných soudech, bez ohledu na to, zda jde o soudy staré nebo nové či jaké množství relevantní judikatury mají tyto soudy k dispozici – všude se během posledních několika dekád rozhodnutí postupně prodloužila, stejně jako všude postupně nabobtnal počet v nich citovaných rozhodnutí.⁶² To podle mého názoru naznačuje, že zapojení digitální technologie do práce s judikaturou nepředstavuje pouze nástroj umožňující lépe právu porozumět nebo ho efektivněji realizovat, ale i nástroj principiální změny toho, jak právo funguje.⁶³

V tomto ohledu může mít nebo dokonce již má i citační analýza judikatury vliv na to, jak s judikaturou pracujeme. Takto lze například v praxi pozorovat, že soud při sjednocování judikatury počítá, kolikrát bylo na právní názor určitého rozhodnutí v dalším rozhodování odkázáno, přičemž počet těchto odkazů, který lze díky automatizovanému zpracování judikatury lehce zjistit, soud považuje za relevantní právní argument.⁶⁴ Podobně některé již zmíněné vyhledávače judikatury mají tendenci upřednostňovat a uživatelům tak svým způsobem „podstrkávat“ při zobrazování výsledků určitého příkazu hlavně ta rozhodnutí, která byla v následujících rozhodnutích často a kladně citována.⁶⁵ Jakkoli zmíněné příklady mohou

⁶⁰ Viz *ibid.*, s. 185–190.

⁶¹ KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002.

⁶² Viz Citační analýza judikatury, s. 228, kde to autoři sami zmiňují.

⁶³ Viz také HOLLÄNDER, 2011, op. cit., s. 270, podle kterého „[v]ýpočetní technika, práce s textovými editory, informační databáze nepředstavují pouze vymoženost, pokrok, přinášejí vábení nabídnout koncipování myšlenek v jazyce (a s ní spjaté přemýšlení a uvažování), nesnesitelnou lehkostí transkripce.“

⁶⁴ Viz např. usnesení rozšířeného senátu NSS ze dne 12. 1. 2011, č. j. 5 AfS 15/2009-122, č. 2229/2011 Sb. NSS, odst. 38–46; nebo usnesení rozšířeného senátu NSS ze dne 29. 5. 2019, č. j. 10 As 2/2018-31, č. 3896/2019 Sb. NSS, odst. 25–40.

⁶⁵ ASPI například dle prezentace na vlastních webových stránkách při zobrazování výsledků dotazů využívá metodu LexRank, která je „založena na posouzení ‚váhy‘ dokumentů“ přičemž „[a]lgoritmus řazení využívá 13 parametrů dokumentu, mimo jiné data vydání, počtu citací, důležitosti autora a dalších parametrů.“ Viz Jak na Nové ASPI? ASPI [online]. 2018, s. 6. Dostupné z https://www.aspi.cz/static/website/pdf/jak_na_noveaspi_2018.pdf

působit nenápadně či dokonce zanedbatelně, lze na nich pozorovat větší důraz na frekvence před kontextem, na vzájemné vztahy mezi rozhodnutími před jejich obsahem a na dynamiku před statikou, což jsou právě ty ukazatele, které díky možnosti analyzovat judikaturu pomocí počítačových metod jsou nově a čím dál tím více k dispozici.⁶⁶ Nejde o to, že by docházelo k naprostému nahrazení metod, které jsou považované za klasicky právní – práce s judikaturou je, a nadále patrně i bude, argumentativní a v jádru normativní činnost. Tato činnost je ovšem postupně doplňovaná a přizpůsobovaná počítačovým analytickým metodám, které je při práci s judikaturou nově možné, nebo dokonce nutné, používat.

Závěr

Vysoká míra nejistoty a krize existujících metod bývají předznamenáním změny paradigmatu.⁶⁷ V tomto smyslu potenciál či dokonce již aktuální význam automatizované analýzy judikatury daleko přesahuje pouhý nástroj popisu právní praxe. Citační analýza a jí podobné metody využívající možností digitalizace mohou představovat, či dokonce již představují, jeden z nástrojů, který nám může umožnit porozumět dnes již tradičními právními metodami těžko uchopitelné Holländerem popisované mase soudních rozhodnutí.⁶⁸ S rostoucí dostupností stále více soudních rozhodnutí stejně jako se stále dostupnějším vzděláním ohledně jejich automatizované analýzy se popisované metody postupně stávají součástí právního instrumentária.⁶⁹ To vše však zároveň s možnou proměnou principů, na základě kterých právo a judikatura funguje. Obecnější úvahy na toto téma v diskutované knize chybí.⁷⁰ To je přitom škoda. Nebylo by totiž povolanejších průvodců probíhající změnou než autorský kolektiv komentované publikace, který má tu skvělou výhodu, že se umí na rozmezí práva a technologií, na rozdíl od většiny právníků, hbitě pohybovat. Nezbývá než doufat, že autoři k tématu ještě neřekli poslední slovo.

⁶⁶ K úvahám o proměně práce s precedentem v systémech common law v digitálním věku viz HARVEY, D. *Collisions in the digital paradigm: law and rule making in the internet age*. Oxford: Hart Publishing, 2017, kap. 6.

⁶⁷ KUHN, T. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenth, 1997, s. 75–84.

⁶⁸ Srov. ŠADL, OLSEN, 2017, op. cit.

⁶⁹ Soudy zpřístupňují svá rozhodnutí ve stále sofistikovanějších databázích s možností si rozhodnutí či data pohodlně stáhnout a analyzovat je v na to určených programech – viz například u nás nová databáze na stránkách NSS, která, oproti té předchozí, umožňuje stáhnout velké množství rozhodnutí i metadat týkajících se rozhodovací činnosti NSS v počítačově analyzovatelné formě. Podobně i různé výzkumné týmy kompletují a následně zveřejňují stále více databází týkajících se soudů, stejně jako univerzity začínají nabízet kurzy pro právníky, jak se v těchto datech vyznat – viz např. nedávný týdenní workshop „Working with large databases on Courts“ pořádaný ve dnech 10. – 14. 10. 2022 na Evropském univerzitním institutu ve Florencii. Viz také nedávno zpřístupněnou databázi *The IUROPA CJEU Database*, volně poskytující množství vyčištěných dat ohledně rozhodování Soudního dvora Evropské unie. Dostupné z: <https://www.iuropa.pol.gu.se>

⁷⁰ Výjimka je právě výše zmíněná část kapitoly týkající se legitimacy automatizovaného zpracování judikatury.